

Рајко ПЕТРОВИЋ

Институт за европске студије
Београд, Србија

КОНТАКТ: rajkopetrovic993@gmail.com

УДК:
316.356.4:001.891.3
323.1
341.218.4
321.013

Врста рада:
ПРЕГЛЕДНИ РАД

Примљен: **16. 12. 2021.** ✓

Прихваћен: **1. 3. 2022.** ✓

ТЕОРИЈСКО РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПАТА НАЦИОНАЛИЗМА И СЕЦЕСИЈЕ*

Апстракт: Национализам и сецесија представљају два важна теоријска појма, али и практичне појаве у политичком и друштвеном животу. Циљ овог рада јесте анализа различитих теоријских концепата национализма и сецесије као две појаве које неретко стоје у узрочно-последичној вези зарад бољег разумевања природе и суштине истих, као и консеквенци које производе у пракси. То је од посебног значаја за земље попут Републике Србије које се дуго времена суочавају и са различитим облицима национализма и са сецесионистичким напорима у деловима њихових територија као реалним претњама. Резултати истраживања показују да постоје различите теорије национализма које ову специфичну политичку идеологију, односно покрет, баш као и нацију као њен централни део, посматрају потпуно различито – од тога да је нација биолошка категорија до тога да је она друштвено-политички конструкт и производ савремених процеса попут индустријализације и модернизације. Исто тако, резултати у случају сецесије говоре да постоје различита тумачења како природе сецесије као процеса, тако и услова под којима се може спровести и аргумената којима се иста може оправдати. У методолошком смислу користили смо се методом анализе и компаративном методом.

Кључне речи: ТЕОРИЈА, НАЦИОНАЛИЗАМ, СЕЦЕСИЈА, ПРИМОРДИЈАЛИЗАМ, ИНСТРУМЕНТАЛИЗАМ, МОДЕРНИЗАЦИЈА, КОРЕКТИВНО ПРАВО.

* Овај рад је настао на основу дела ауторове докторске дисертације под називом „Улога историјско-политичког модела регионализације Шпаније у сузбијању сецесионизма у Каталонији и Баскији” који је одбранио на Факултету политичких наука Универзитета у Београду 15.10.2021.

Увод

Национализам и нација су појаве које се везују за крај 18. и цео 19. век. Наиме, сматра се да се идеје о нацији и националној држави јављају са Француском буржоаском револуцијом 1789. године и да се шире са Наполеоновим освајањима. Нема сумње да је читав 19. век европске, али и светске историје био обележен националним покретима и стварањем националних држава – од уједињења Италије 1871. године под вођством Краљевине Пијемонта и националног покрета Ризорђименто (*Risorgimento*) Ђузепеа Гарибалдија (*Giuseppe Garibaldi*), преко уједињења Немачке (*Deutsche Wiedervereinigung*) исте године под вођством Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*), па све до настанка читавог низа независних латиноамеричких националних држава. Без обзира да ли говоримо о нацији као етничкој или политичкој заједници, она је у том периоду била важан покретачки фактор друштвених и политичких процеса.

Од краја Другог светског рата до данас говори се и пише о глобализацији као процесу који је супростављен национализму, националним покретима и националној држави, односно који са собом носи различите облике политичких, економских, друштвених, па чак и културних и верских интеграција (попут екуменизма) које су наднационалне природе. Сматрало се да стварање наднационалних облика интеграције попут Европске уније значи најпре слабљење, а потом и увод у нестанак националних држава какве познајемо. Дешавања након завршетка Хладног рата, управо током периода који се означава као тзв. турбоглобализација (1990-е и почетак 2000-их), показала су да су национализми и идеје стварања националних држава живље него икада. То смо видели не само на примеру распада Совјетског Савеза, Чехословачке и Југославије, већ и у случају бројних региона и покрајина у земљама западних демократија које су гајиле и гаје и данас снажне амбиције да се трансформишу у националне државе – Квебек, Шкотска, Каталонија, Баскија, Фландрија, Паданија и други. Управо овде долазимо до другог појма који обрађујемо у овом истраживању, а то је сецесија, односно напор делова територија међународно признатих земаља да се од истих отцепе и формирају сопствене државе. Често су такве амбиције биле мотивисане управо посебним осећајем националног идентитета и жеље да се исти афирмише кроз изградњу посебне националне државе. У том смислу, можемо рећи да су процес глобализације у последњих тридесетак година упоредо пратили и различити национализми и сецесионистички захтеви.

Примордијалистичка теорија национализма

Примордијалистичка теорија национализма групне идентитете посматра као нешто дато. Они су настали као резултат ирационалних веза међу члановима неког колектива – било да је реч о крвним, расним, језичким или верским везама. Примордијалистички приступ види етничке везе као природне, као производ искуства које су прво одређене породице, а касније групе које су оне формирале акумулирале током времена заједничког постојања (Llobera, 1999: 1). Примордијалисти сматрају да је човечанство природно подељено на нације и снажно су супростављени модерним. Нације су, судећи по овом становишту, примордијално дате групе које су само еволуирале током људске историје (Subotić, 2004: 181). Едвард Шилс (*Edward Shils*) био је први који је нагласио да у оквиру породичних веза постоји значајно квалитетан однос који се једино може означити као примордијалан. Он је инсистирао на томе да постоји неизрецива важност крвне везе међу члановима неке заједнице (Llobera, 1999: 1).

Ентони Смит (*Anthony Smith*) је, као један од најпознатијих теоретичара национализма, посебну пажњу посветио примордијалистичкој теорији. Он сматра да социобиологија представља темељ ове теорије. Наиме, према социобиолошком схватању, етничке групе, расе и нације јесу скуп особа које су генетски, односно породично повезане. Отуда, према Смиту, Пјер ван ден Берге (*Pierre Van Den Berghe*), као један од најзначајнијих социобиолога, изводи објашњење због чега је непотизам увек присутна појава у друштву (Smith, 1998: 147). На другој страни, постоје примордијалисти који сматрају да је у основи нације или неке друге групе заправо култура. Ту се, пре свега, мисли на језик, религију и обичаје као кључне споне међу члановима заједнице још од најстаријих времена. Ту тезу је, судећи по Смиту, заступао Клифорд Гирц (*Clifford Geertz*) (Smith, 1998: 152).

Културни примордијализам је под сталном критиком инструменталиста. Они сматрају да су друштвене копче попут језика, религије и обичаја (представљене од стране културних примордијалиста као суштински важне) подложне променама. Тако су многи људи од малих ногу билингвални, док су многе религије кроз историју мењале своју садржину и форму (Smith, 1998: 153-154). Када је реч о културном примордијализму, Ентони Смит сматра да га не треба нужно везивати за етничку или националну припадност, иако већина заступника ове теорије етничке и националне везе види као важне друштвене копче (Smith, 1998: 158).

Гордана Узелац слаже се са оценом да је за примордијалисте нација „природан“ друштвени феномен који је одувек присутан. Оно што је по њој заједничка особина свих теорија о национализму, па и примордијалистичке теорије, јесте потреба за утврђивањем једног или више конститутивних елемената као услова за постојање нације (Uzelac, 2003: 129).

Роџерс Брубејкер (*Rogers Brubaker*) примордијалистима сматра оне који

порекло и емотивну снагу националних спона проналазе у прадавним временима. Он стоји при тврдњи да данас нема ниједног озбиљнијег научника који заступа становиште према коме су нације примордијални и непромењиви ентитети (Brubejker, 2003: 285).

Марија Жужек сматра да је примордијализам био једини приступ за разумевање нације током 19. и прве половине 20. века. Примордијалистичко схватање тесно је везано са немачком романтичарском националистичком идеологијом, где је нација схваћена као природна група настала продужењем породице, а касније и ужих и ширих сродничких група (Žužek, 2016: 84). Примордијалистичко етноцентрично схватање нације као исконске творевине, сматра Жужекова, може произвести негативне последице у друштву јер је подложно расистичкој и националистичкој инструментализацији, те може послужити за идеолошку легитимацију политичким покретима попут национал-социјалистичког (Žužek, 2016: 84).

Инструменталистичка теорија национализма

Премда је инструменталистичка теорија више фокусирана на етничке групе него на нације, њени закључци се често односе и на сам концепт нације. Према инструменталистима, етнички (или национални) идентитет је флексибилан и прилагодљив. У складу са околностима, не само да се мењају границе одређених заједница, већ и оно што чини њихов садржај. Под утицајем политичких, социјалних или економских процеса долази до формирања одређених етничких, односно националних група. У том погледу, инструменталисти етницитет виде као динамичну категорију (Llobera, 1999: 6).

Најзначајнији представник инструменталистичке теорије је Фредрик Барт (*Fredrik Barth*). Барт разликује тзв. четири нивоа етницитета: микро, средњи, макро и глобални ниво. Микро ниво настаје као резултат контекста интеракције између више појединаца. Средњи ниво подразумева формирање и мобилизацију различитих група. Барт сматра да су кључни појмови на овом нивоу предузетништво и лидерство. Макро ниво се ствара на државном нивоу, где држава као институционализована сила обликује етницитете кроз школски систем, медије и сл. Глобални ниво настао је са стварањем Уједињених нација и концепта универзалних људских права и унео је квалитативно нову димензију у етницитет (Llobera, 1999: 7).

У оквиру инструменталистичке теорије посебно место заузимају теорије конкуренције и теорија рационалног избора. Према теоријама конкуренције, етницитети се формирају кроз конкурентски однос између различитих група које желе да дођу до оскудних ресурса (статус, посао, политичка позиција и сл.). Теорија рационалног избора сматра да су појединачне преференције кључни

чиниоци у обликовању етницитета. Појединци се понашају на начин на који могу максимализовати одређене добити, а такво понашање утиче и на њихово будуће понашање (Llobera, 1999: 8).

Џон Армстронг (*John Armstrong*) сматра да су инструменталистичке теорије национализма најпопуларније међу анти-националистима. Он их доживљава као прилично редукционистичке, с обзиром да нацију посматрају као политички феномен који не може преживети уколико је бескористан за групе или појединце који чине дату нацију. Тако социолошки инструментализам у својој марксистичкој варијанти нацију види као окупирану од стране владајуће класе. За марксисте, национализам је укореван у капиталистичкој економији и интересима на којима она почива. Слично томе, елитистички теоретичари сматрају да су елите те које користе и злоупотребљавају идентитете маса како би оствариле своје интересе (Armstrong, 2001: 148-150).

Данијеле Конверси (*Daniele Conversi*) под инструментализмом подразумева схватање етницитета као зависне и споља контролисане варијабле. Његова сврха јесте у постизању тзв. секуларних добара. Радикални инструменталисти, наводи Конверси, сматрају да категорија као што је нација објективно не постоји у стварности. Инструменталисти виде нацију као производ елита, те да су је теоријски уобличио немачки романтичарски интелектуалци. Елите су те које имају највише користи од нације као средства за манипулисање над масама од којих оне желе да буду стриктно одвојене. Инструменталисти категоријски одбацују тврдњу да су нације унапред одређене и фиксиране, као и то да је реч о природним ентитетима. Национализам виде као средство које је политичка пракса изнедрила и које може бити изузетно опасно у рукама бескрупулозних лидера. Конверси сматра да инструменталисти нацији приступају прилично материјалистички. Они не разматрају могућност да неки људи у нацији виде нешто позитивно и вредно само по себи, нешто чега су и они сами део и што је потребно сачувати (Conversi, 2006: 16-17). Очигледно је да су примордијалистичка и инструменталистичка теорија два крајња приступа разумевању концепта нације и национализма.

Према Вјери Бачовој (*Viera Bačová*), у западном друштвеном миљеу преовладава став да су примордијализам, етничка припадност и снажан етнички идентитет појединаца романтична и ирационална заоставштина прошлости која кочи развој друштва. Реч је, сматра Бачкова, о још једном индивидуалистичком вредносном систему који је доминантан у западној култури и западним заједницама. Бачкова сматра да се овакав поглед на етничку припадност не може уопштавати на културе и заједнице, јер тамо индивидуалистички систем вредности није доминантан. Појединци који живе у различитим земљама и различитим културама стварају свој скуп веровања и идентификују се на различитим основама (Bačová, 1998: 41).

Економска теорија национализма

Економска теорија национализма сматра да се иза идеје о нацији крије економски интерес. За њу национална свест представља једну од типичних „лажних свести“. Она одбацује инструменталистички приступ који национализам жели да сведе на идеологију владајуће класе којом она остварује економску, политичку или културну доминацију (Llobera, 1999: 11). Практична димензија национализма је посебно изражена у сфери економских односа. Етничка, односно национална група није само место идентитетске и симболичке интеракције, већ и место економске међузависности и економских утицаја (Nedeljković, 2011: 907).

Економска теорија национализма никако се не сме мешати са економским национализмом. Економски национализам је скуп пракси које су усмерене на заштиту националне економије од светског тржишта. Он је свакако један од облика национализма који је присутан посебно у периодима економске кризе. Економски национализам рађа се крајем 19. века, снажно се развија током велике кризе 1929, а свој институционални облик поприма након 1945. године (Pryke, 2012: 281).

Међу економским теоријама национализма треба споменути марксистичку теорију. За марксисте, национализам је модерни феномен чија је појава узрокована развојем капитализма. Ипак, Карл Маркс (*Karl Marx*) и Фридрих Енгелс (*Friedrich Engels*) су стварали марксистички поглед на нацију и национализам током 40-их година 19. века, када су међунационална ривалства била најзначајнија појава у европској политичкој арени. Важно је истаћи да они нису игнорисали национализам и нације, него су напосто сматрали да они морају бити подређени прогресивном току историје. Тако су, између осталог, сматрали да неке нације (које су видели као фосиле прошлости који су контрареволуционарни) морају бити жртвоване у корист моћнијих националних држава (Llobera, 1991: 11).

Ернест Гелнер (*Ernest Gellner*) сматра да су корени национализма у новом индустријском поретку. Гелнер наводи да током периода аграрног друштва не можемо говорити о постојању национализма и нације. Период индустријализације омогућио је убрзану урбанизацију, кретање радне снаге, утицај глобалне економије на локалне, као и на демографску експлозију. Све то је, судећи по Гелнеру, снажно утицало на настанак концепта нације какав данас познајемо (Llobera, 1999: 15-16). Ипак, треба напоменути да је Гелнера свакако прикладније уврстити међу модернизацијске теоретичаре национализма. Сам Гелнер је одбацивао оптужбе да је економски детерминиста, иако су га као таквог доживљавали врсни познаваоци национализма попут Ентони Смита, Бенедикта Андерсона (*Benedict Anderson*) и Брендана О'Лирија (*Brendan O'Leary*) (Llobera, 1999: 16).

Модернизацијска теорија национализма

Модернизацијска теорија национализам види као производ преласка из традиционалног у модерно друштво. То значи да је национализам настао као резултат различитих политичких, социо-економских и културних промена које су означиле улазак у модерно доба. Идеолошки корени модернизације леже у ренесанси, просветитељству и научној револуцији. На пољу економије, она настаје са индустријализацијом и развојем трговине и тржишта. У политичком смислу, модерна национална држава је производ централизације, бирократизације и суверенизма. Премда ове карактеристике првенствено важе за западно друштво, модернизација се јавља и у незападним друштвима преко бирократизације, секуларизације, урбанизације и ширења литературе (Llobera, 1999: 8). Ова теорија није хомогена и монолитна. У оквиру модернизацијске теорије можемо разликовати неколико различитих праваца: теорије друштвене комуникације (Стејн Рокан (*Stein Rokkan*), Бенедикт Андерсон, Данкворт Рустов (*Dankwart A. Rustow*), Карл Дојч (*Karl Deutsch*); политичко-идеолошке (Мајкл Ман (*Michael Mann*), Ентони Гиденс (*Anthony Giddens*), Пол Брас (*Paul R. Brass*) и економске теорије национализма. Ове последње се могу поделити на оне инспирисане марксизмом (попут класичне, колонијалне и развојне) и оне које то нису (Ернест Гелнер) (Llobera, 1999: 9).

Ернест Гелнер модернизацију повезује са ширењем индустријализације. Када је реч о национализму, Гелнер каже да је он последица интеракције између државе и модерне културе током периода модерности (Conversi, 2006: 19). Тек са преласком из аграрног у индустријско друштво настају услови за формирање националне државе, односно за национализам. Висока научна култура, међу којом се издваја заједнички језик, јесте суштински везивни елемент за једну нацију. Гелнер у национализму није видео буђење самосвести једне заједнице, већ је сматрао, сасвим супротно, да национализам ствара нације тамо где оне не постоје (Conversi, 2006: 19).

Ентони Смит један је од најзначајнијих представника модернизацијске теорије национализма. Национализам је, сматра Смит, у свом настанку био ослобађајућа и инклузивна сила. Њиме су успостављене националне државе, захваљујући два кључна процеса. Прво, национализам је довео до растакања локализама, регионализама, локалних обичаја и сл. Друго, национализам је са собом донео администрацију, опорезивање, образовање и јединствено тржиште. Смит у коренима национализма види демократски (народни) принцип који је изнедрио суверенитет народа на уштрб оновремених тирана и феудалних друштвених односа (Smith, 1998: 1). У 20. веку национализам је попримио једну потпуно другачију слику. Најпре је европски континент након Првог светског рата био распарчан на више држава чије границе су биле језички или културно омеђене, а потом долази до буђења екстремних национализама чије

идеје су почивале на расизму, тј, крвној (генетској) вези у форми фашизма и антисемитизма најгорих размера (Smith, 1998: 2).

Појам сецесије

Не постоји општеприхваћена дефиниција сецесије, премда се ради о феномену коме политичке и правне науке посвећују све више пажње. Најједноставније речено, сецесија је процес у коме се на међународном нивоу ствара нови, суверени ентитет (Krnetić, 2017: 14). За Александра Павковића и Петра (Питера) Радана (*Peter Radan*)

„Отцепљење је стварање нове државе путем повлачења територије и њеног становништва, при чему је та територија претходно била део постојеће државе.” (Pavković i Radan, 2008: 13)

Сам термин сецесија потиче од латинских корена енглеског глагола *secede* (*se* – „посебно” и *cedere* – „ићи”) (Pavković i Radan, 2008: 13). Добар део литературе сецесију препознаје као негативан појам, чак до те мере да је повезује са (политичким) насиљем. Ипак, такав приступ је прилично поједностављен. У неким примерима, захтеве за сецесијом пратило је насиље, као што је случај са распадом бивше Југославије или Совјетског Савеза. На другој страни, има примера у којима су сецесионистички захтеви прошли мирно, попут случаја Словачке и Квебека (Krnetić, 2017: 13).

Неки аутори дефинисању сецесије приступају из рестриктивног угла. Тако Џејмс Крафорд (*James Crawford*) сецесију види као стварање државе уз помоћ силе или претње упркос непостојању дозволе од стране бившег носиоца суверенитета (Pavković, 2012: 5). Рестриктивном приступу супростављен је пермисивни. Овим приступом служи се Питер Радан, који сецесију види као стварање нове државе на територији државе чији је она део претходно била или чија је била колонија (Pavković, 2012: 6).

Након пада социјализма крајем 80-их и почетком 90-их година 20. века долази до буђења националних покрета који су тежили стицању независности својих националних држава. Упркос томе, међународна правна регулатива која се односи на сецесију и даље је остала рестриктивна. Таква су и национална законодавства, јер је прилично очекивано да нека држава не подстиче сецесију на својој територији (Станчетић, 2016: 60). Веран Станчетић наводи четири главна аргумента којима се сецесија може оправдати: националистички аргумент, аргумент неправедне расподеле, аргумент сагласности и аргумент корективне правде. Судећи по националистичком аргументу, свака нација има право на сопствену државу. Према аргументу неправедне расподеле, право на сецесију имају оне територије или групе које су дискриминисане од стране

владе државе у којој се налазе. Аргумент сагласности подразумева то да, уколико у некој политичкој заједници не постоји сагласност као нужан услов политичке обавезе, онда је сецесија оправдан чин. Аргумент корективне правде даје право некој територији да се отцепи од државе у којој се налази уколико је та територија раније била независна, али је неправедно или силом припојена датој држави (Станчетић, 2016: 71-72).

Националне теорије сецесије

Један од најпознатијих теоријских праваца поимања сецесије јесу националне теорије сецесије. По њима, темељно право свих етничких група јесте право на самоодређење (Krnetić, 2017: 25). Неки аутори, попут Маргарет Мур (*Margaret Moore*), изводе овај закључак из теорије о самоопредељењу нација, према којој је стицање независности нације на одређеној територији оправдано значајем самог националног идентитета (Mueller, 2012: 287). Веран Станчетић овакав приступ види као крајње либералан, с обзиром на то да у савременом свету постоји неколико хиљада етничких група, те свега нешто мање од 200 држава. Дакле, велики број етничких група данас нема своју државу (Станчетић, 2016: 59). Значајан број истих данас на један или други начин покушава да стекне сопствену државу и можемо само замислити колико би се светска политичка мапа усложнила уколико би се свим тим захтевима изашло у сусрет. Конзервативно схватање сецесије је апсолутно супростављено оваквом приступу, сматрајући да се сецесија одређене територије може десити само у изузетним случајевима, те да треба сачувати постојеће државе као чиниоце савременог света (Станчетић, 2016: 59-60). Националне теорије сецесије ограничавају могућност позивања на право на сецесију само на националне и културне групе. Судећи по њима, право на сецесију се изводи из потребе да се заштите националне и културне вредности. Премда су ове теорије све мање популарне у академским круговима, оне су и те како популарне међу сецесионистичким покретима широм света (Pérez and Sanjaume, 2013: 4).

Дејвид Милер (*David Miller*) спада међу најпознатије заговорнике ове тезе. Он сматра да би свака нација требала имати сопствене политичке институције у оквиру којих би се доносиле одлуке од суштинског значаја за њене чланове. С обзиром да су нације повезане заједничком историјом, културом и идентитетом, Милер сматра да свака нација природно тежи ка стицању аутономије (Krnetić, 2017: 25). Да би нека нација имала аргументе за спровођење сецесије у дело, потребно је да, судећи по Милеру, буде испуњено неколико услова. Прво, нација која жели отцепљење мора имати идентитет који се јасно разликује од идентитета државе у оквиру које се она налази, а да аутономија коју јој та држава пружа није довољна да би се њен национални идентитет заштитио и развијао. Друго, територија коју жели да отцепи нека национална група не може бити насељена припадницима неке треће групе, јер би сецесија у том случају

могла бити дискриминаторни акт према њој. Треће, припадници националне групе која се жели одвојити, а који би након одвајања остали у постојећој држави не би смели бити рањиви на нападе те државе. Четврто, мора постојати снажна веза између територије коју дата нација жели да отцепи и њеног историјског идентитета. Пето, и стара и нова држава настала сецесијом морају имати довољно ресурса за нормално обављање државних послова на својим територијама (Krnetić, 2017: 25).

Уршка Маврич (*Urška Mavrič*) сматра да националне теорије сецесије виде једнонационалне државе као стабилније од мултинационалних. То не значи да их треба везивати за тзв. негативни национализам, јер оне не сматрају да су неке нације боље од других, већ само то да су нације кључне друштвене конструкције за наше разматрање (Mavrič, 2012: 24). Мавричева види неколико проблема везаних за ову теорију. Примера ради, тешко је дефинисати шта је то концепт нације, јер постоје бројна неслагања по том питању. Неки нацију посматрају као грађански концепт (као што је случај са америчком или француском нацијом), док је други виде као етнички концепт (чланови имају заједничко етничко порекло, културу, историју, језик и/или религију) (Mavrič, 2012: 24-25).

Плебисцитарне теорије сецесије

Представници плебисцитарне теорије сецесије сматрају да је сецесија оправдана уколико је жели више од половине популације на одређеној територији. Дакле, уколико довољан број становника неке територије жели да се одвоји од државе у којој се тренутно налазе, онда они имају пуно право на сецесију и требали би стећи сопствену државу по аутоматизму. Заговорници ове теорије виде одржавање референдума као *conditio sine qua non* сецесије. На другој стране, они сматрају да за такав референдум није потребан договор са датом државом, нити сматрају да већина на некој територији која жели да се отцепи мора бити повезана културом или на било који други начин. Мање радикалне варијације ове теорије сецесију кроз плебисцит виде као прихватљив корак само у ситуацијама када то неће угрозити функционисање остатка државе. Такво становиште подржава, на пример, Кристофер Хит Велман (*Christopher Heath Wellman*) (Krnetić, 2017: 26).

Плебисцитарне теорије сецесије тесно су повезане са либералним схватањем друштва и државе које ставља у фокус права појединца. Међутим, постоје аутори попут Дамира Младића и Стипе Бузара који сматрају да плебисцитарно схватање сецесије доводи до апсурдног стања. Наиме, њено доследно спровођење би могло довести до негирања саме државе, без обзира да ли је реч о држави схваћеној у либералном или конзервативном смислу. Зато Младић и Бузар наводе да је плебисцитарна теорија сецесионизма једино компатибилна са либертаријанском теоријом државе (Mladić i Buzar, 2015: 227-233). Ови аутори закључују да су за стицање права за отцепљење потребни, поред

воље већине изражене кроз плебисцит, и неки други услови, као што су потреба за очувањем националног идентитета, кршење људских права, кршење међународних уговора или кршење унутардржавних уговора који се тичу аутономије дате територије. Плебисцит, дакле, не може бити самодовољан морални услов за сецесију, али је свакако важан додатак корективним или националним условима (Mladić i Buzar, 2015: 214).

Један од највећих заговорника плебисцитарне теорије сецесије јесте Хари Беран (*Harry Beran*). Беран сматра да сваки појединац има право да уреди своје политичке везе са другима. Појединци су ти који имају право да одлуче да ли желе да живе у одређеној заједници, односно у заједници са неким. У том смислу, уколико већина чланова неке групе жели да се одвоји од постојеће заједнице, онда је то потребно дозволити, с обзиром на то да свако удруживање мора бити засновано на добровољној сагласности (Webb, 2006: 372-373). Премда је Беран можда у праву када тврди да либерално-демократска теорија придаје важност способности појединаца да сами одређују своје односе и дужности у односу на друге појединце, то се ипак не може пресликати на однос појединца према држави, где принцип индивидуалног пристанка појединца једноставно не важи (Webb, 2006: 374).

Теорије корективног права

Према теоријама корективног права, сецесија је оправдан чин уколико су основна права мањинских група угрожена од стране већине. Представници ове теорије сматрају да је једнострана сецесија прихватљива само под одређеним условима. Прво, када се над неком групом у одређеној држави врши геноцид и масовно кршење основних људских права. Друго, када је дошло до неоправданог припајања територије те групе од стране дате државе. Треће, када се упорно крше унутардржавни уговори о аутономији те групе од стране посматране државе. Најкраће речено, нужен услов је да одређена група у оквиру дате државе трпи константне неправде. Уколико све наведене ставке нису прекршене, сматра се да је једнострана сецесија неморална и као таква недопустива (Krnetić, 2017: 24).

Најзначајнији представник ове теорије је Ален Бјукенен (*Allen Buchanan*). Бјукенен спада међу теоретичаре који наглашавају значај моралног и легитимног интереса државе да сачува свој територијални интегритет. Тај интерес је и интерес појединца, јер само на тај начин могу бити загарантована и заштићена његова права и слободе. Значај поштовања територијалног интегритета постојећих држава Бјукенен изводи из теорије делотворне и праведне државе. Наиме, да би нека држава била делотворна и праведна, она мора испуњавати неколико услова. Прво, мора бити у стању да спроводи функционално правно уређење. Друго, мора бити у стању да заштити физичку сигурност како појединаца, тако и група. Треће, таква држава је у стању да чува права појединаца и

група. Четврто, она може омогућити грађанима активно учешће у политичким процесима (Mladić i Buzar, 2015: 230).

Може се рећи да су теоретичари корективног права скептични према сецесионистичким покретима широм света који се боре за независност у ситуацијама које објективно не испуњавају услове које прописује ова теорија. Ови теоретичари су више склони томе да подрже напоре ових покрета за добијање статуса аутономне покрајине или нечег сличног. Дакле, прилично су обазриви према сецесијама у пракси, сматрајући да се заштита права и слобода одређених група може остварити и кроз неки вид аутономије унутар државе (Mladić i Buzar, 2015: 230-231). Највећи проблем теорија корективног права је у томе што не посвећују довољно пажње другим могућностима за решавање проблема везаних за дискриминацију мањинских група. Стварање покрајина унутар посматране државе, њена федерализација или стварање конфедерације нека су од решења која су мање радикална од једностраног отцепљења (Krnetić, 2017: 24).

Закључак

Национализам и национална држава и у 21. веку остају битни политички фактори, упркос погрешним тврдњама и предвиђањима заговорника глобализације о нестанку истих услед јачања наднационалних интеграционих процеса. С њима у вези и даље су присутни и сецесионистички напори различитих нација или народа за одвајањем делова територија постојећих међународно признатих земаља и стварања нових држава. Национализам, односно идеја стварања независне националне државе која би била у функцији очувања, заштите и промоције особене националне културе, језика или неког другог обједињавајућег фактора, свакако је једна од најзначајнијих покретачких сила савремених сецесионистичких покрета.

Сходно томе, важно је анализирати и разумети различите теоријске приступе како национализму и нацији, тако и сецесији. Ово истраживање показало је да постоје значајне теоријске варијације о поимању истих. Примордијалистичка, инструменталистичка, економска и модернизацијска теорија национализма полазе од дијаметрално супротних схватања природе нације, те самим тим и национализма као политичке идеологије кроз коју се она у пракси репродукује и остварује. Ово су свакако најзначајнији, али не и једини теоријски приступи када је реч о посматраним феноменима. У случају сецесије доминирају националне теорије сецесије, плебисцитарне теорије сецесије и теорије корективног права које дају различите погледе како на природу идеје сецесије, тако и на услове под којима је исту могуће спровести на територији одређене државе и аргументе којима се она може бранити у околностима савременог међународног поретка који још увек почива на државама као његовим основним градивним јединицама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Armstrong John (2001): Instrumentalist Theories of Nationalism. In eds. Leoussi, A. and Smith, A. *Encyclopaedia of Nationalism*; New Brunswick and London: Transaction Publishers; pp. 148-153.
2. Bačová Viera (1998): The construction of national identity – on primordialism and instrumentalism; *Human Affairs*, Vol. 8, br. 1; Bratislava: Slovak Academy of Sciences; pp. 29-43.
3. Brubejker Rodžers (2003): Nacionalizam u novom kontekstu: fenomen nacionalnog i nacionalno pitanje u novoj Evropi; *Reč*, Vol. 18, br. 72; Beograd: Fabrika knjiga; str. 283-336.
4. Conversi Daniele (2006): Mapping the field: theories of nationalism and the ethnosymbolic approach. In: ed. Leoussi, A. *Nationalism and ethnosymbolism: history, culture and ethnicity in the formation of nations*; Edinburgh: Edinburgh University Press, Edinburgh; pp. 15-30.
5. Krnetić Helena (2017): *Teorija secesije – studija slučaja: Katalonija i Škotska*, Master rad; Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci – Fakultet političkih nauka.
6. Llobera Josep R. (1999): Recent Theories of Nationalism; *Working Paper*, br. 164; Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials; pp. 1-26.
7. Mavrič Urška (2012): *Rethinking the Right to Secession: A Democratic Theory Account*; Budapest: Central European University - Department of Philosophy.
8. Mladić Damir i Buzar Stipe (2015): Kritika plebiscitarne teorije secesije; *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 70, br. 2; Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove; str. 227-242.
9. Mueller Charlotte (2012): Secession and self-determination – Remedial Right Only Theory scrutinized; *POLIS Journal*, Vol. 7, Summer 2012; Leeds: University of Leeds; pp. 283-321.
10. Nedeljković Saša (2011): Ekonomska isplativost etniciteta: ekonomsko ponašanje kao izraz etničkog identiteta među srpskim iseljenicima u SAD; *Etnoantropološki problemi*, Vol. 6, Is. 4; Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za etnologiju i antropologiju; str. 905-930.
11. Pavković Aleksandar (2012): Secession and its diverse definitions, 24-26 September 2012; Hobart: Australian Political Studies Association Conference; pp. 1-17.
12. Pavković Aleksandar i Radan Petar (2008): *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja*; Beograd: Službeni glasnik.
13. Pérez Luís and Sanjaume Marc (2013): Legalizing Secession: The Catalan Case; *Journal of Conflictology*, Vol. 4, br. 2; Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya; pp. 3-12.
14. Pryke Sam (2012): Economic Nationalism: Theory, History and Prospects; *Global Policy*, Vol. 3, Is. 3; Durham: Durham University; pp. 281-191.
15. Smith Anthony (1998): *Nationalism and modernism*; London and New York: Routledge.

16. Subotić Milan (2004): Imaju li nacije pupak? Gelner i Smit o nastanku nacija; *Filozofija i društvo*, Vol. XXV; Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju; str. 177-211.
17. Uzelac Gordana (2003): Kad nastaje nacija? Konstitutivni elementi i procesi na primeru Hrvatske; *Reč*, Vol. 16, br. 70; Beograd: Fabrika knjiga; str. 127-146.
18. Webb Matthew (2006): Is There a Liberal Right to Secede From a Liberal State?; *TRAMES*, Vol. 10, br. 4; Tallinn: Estonian Academy of Sciences; pp. 371-386.
19. Žužek Marija (2016): *Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka*, Doktorska disertacija; Novi Sad: Univerzitet Educons, Fakultet za evropske pravno-političke studije.
20. Станчетић Веран (2016): Смисао сецесије у доба глобализације; *Култура полиса*, Vol. XIII, бр. 29; Београд и Нови Сад: Институт за европске студије и Култура-Полис; стр. 59-74.

THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPTS OF NATIONALISM AND SECESSION

Abstract: Nationalism and secession are two important theoretical concepts, but also practical phenomena in political and social life. The aim of this paper is to analyze different theoretical concepts of nationalism and secession as two phenomena that often stand in a cause-and-effect relationship for a better understanding of their nature and essence, as well as the consequences they produce in practice. This is of special importance for countries like the Republic of Serbia, which for a long time have been facing various forms of nationalism and secessionist efforts in parts of their territories as real threats. The research results show that there are different theories of nationalism that view this specific political ideology, ie the movement, as well as the nation as its central part, completely differently - from the fact that the nation is a biological category to the fact that it is a socio-political construct and product of modern processes such as industrialization and modernization. Likewise, the results in the case of secession suggest that there are different interpretations of both the nature of secession as a process and the conditions under which it can be implemented and the arguments by which it can be justified. In methodological terms, we used the method of analysis and the comparative method.

Keywords: THEORY, NATIONALISM, SECESSION, PRIMORDIALISM, INSTRUMENTALISM, MODERNIZATION, CORRECTIVE LAW.